

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده علوم سیاسی ، گروه علوم سیاسی

(M.A) پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته‌ی علوم سیاسی

عنوان:

رویکرد وزارت دفاع به دیپلماسی دفاعی از دوره های

۸۴ تا ۹۲

استاد راهنما:

دکتر حبیب ا... ابوالحسن شیرازی

استاد مشاور:

دکتر محمد سهرابی

پژوهشگر:

جهانشیر هادی کامران

تابستان ۱۳۹۳

تقدیم به ...

این پایان نامه را تقدیم می کنم به روح تمامی شهدای صنایع دفاعی کشور به خصوص شهدای وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح که با نثار خون خود به پیشرفت صنعت دفاعی جان تازه ای دادند. همچنین تقدیم می کنم به همسر فداکار و فرزندان عزیزم به خاطر حوصله ای که در طول تهیه پایان نامه به خرج دادند تا این تحقیق به اتمام برسد.

از همه عزیزانی که در تهیه و تدوین این پایان نامه اینجانب را یاری نمودند، به ویژه از مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی فرماندهی معظم کل قوا ، مرکز مطالعات راهبردی دیپلماسی دفاعی وابسته به وزارت دفاع به خاطر در اختیار قرار دادن نشریات و کتب مورد نیاز در طول تحقیق ، پژوهشکده علوم و معارف دفاع مقدس ، روابط عمومی سازمان صنایع هوافضا و از اساتید ارجمند جناب آقایان شیرازی ، سهرابی ، الله کرم ، به سبب راهنمایی ارزشمندشان و از استاد ارجمند جناب آقای دکتر متقی به خاطر معرفی منابع و آثار تقدیر و تشکر می نمایم. همچنین از کلیه کارشناسان ، مدیران و مسئولین مرتبط با امر تولیدات صنایع دفاعی در وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح قدردانی می کنم.

هادی کامران

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب جهانشیر هادی کامران دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد به شماره دانشجویی ۹۰۰۷۹۹۴۱۴ در رشته علوم سیاسی که در تاریخ ۹۳/۶/۲۶ از پایان نامه خود تحت عنوان رویکرد وزارت دفاع به دیپلماسی دفاعی از دوره های ۸۴ تا ۹۲ با کسب نمره ۱۸ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم :

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و ...) استفاده نموده ام ، مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب ، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود ، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی :

جهانشیر هادی کامران

بسمه تعالی

در تاریخ: ۱۳۹۳/۶/۲۶

آقای جهانشیر هادی کامران دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی از پایان نامه خود دفاع

نموده و با نمره به حروف هجده و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی

دانشکده علوم سیاسی

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	کد واحد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۲۰۸۱۲۹۲۲۰۰۷
عنوان پایان نامه: رویکرد وزارت دفاع به دیپلماسی دفاعی از دوره های ۸۴ تا ۹۲		
نام و نام خانوادگی دانشجو: جهانشیر هادی کامران	تاریخ شروع پایان نامه: ۹۱/۱۰/۱۵	تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۳/۶/۲۶
شماره دانشجویی: ۹۰۰۷۹۹۴۱۴	رشته تحصیلی: علوم سیاسی	
استاد/ استادان راهنما: دکتر حبیب ... ابوالحسن شیرازی		
استاد/ استادان مشاور: دکتر محمد سهرابی		

چکیده پایان نامه: (شامل خلاصه ، اهداف ، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):

امروزه بازیگران عرصه روابط خارجی کشورها مانند زمان های سنتی فقط محدود به نمایندگان رسمی دولت ها و تحت عنوان فرستاده های دیپلماتیک نیستند ، بلکه طیف گوناگونی از بازیگران فراوان با توجه به کارکرد خود ، در تأمین و تقویت منافع ملی کشورها نقش دارند . آنچه در این بین مهم است نقش عناصر و دستگاه های نظامی در عرصه دیپلماتیک می باشد اما چنین رویکردی به قدری بین واحدهای نظام بین المللی گسترش یافته است که حتی کشورهای کوچک نیز برنامه ای برای ملی برای دیپلماسی دفاعی پیش بینی کرده اند. در این میان بدیهی است که سیاست و راهبرد قدرت های بزرگ در زمینه دیپلماسی دفاعی نسبت به سایر کشورها توجه بیشتری به خود جلب می کند. ایران یکی از این کشورهاست . جمهوری اسلامی ایران ضمن اینکه دیپلماسی مخصوص به خود را داراست ، به عنوان یک کشور مهم ، مورد توجه قدرتهای بزرگ بخصوص کشورهای غربی می باشد. توجه به دیپلماسی دفاعی ایران به نوعی از تازگی برخوردار است . تحقیق حاضر می خواهد باتبیین مفهوم دیپلماسی دفاعی ، به بررسی جایگاه دیپلماسی دفاعی ، اشکال و روندهای آن در سیاست خارجی بپردازد ، سپس باورود به مباحث علمی ، نقش وزارت دفاع جمهوری اسلامی ایران در تبیین دیپلماسی دفاعی را مورد بررسی قرار دهد. دیپلماسی دفاعی به عنوان یکی از ابزارهای مورد استفاده دولتها برای بهبود محیط راهبردی آنها محسوب می شود. دولتها با استفاده از ظرفیتهای دیپلماسی دفاعی تلاش دارند تا تعاملاتی را با بازیگران بیرونی جهت تأمین بهتر منافع ملی و بهبود شاخص های امنیت ملی برقرار نمایند. بر این اساس دولتها می کوشند تا از امتیازها و توانایی های خود در حوزه نظامی برای وابسته کردن دیگر کشورها به خود، افزایش وابستگی متقابل امنیتی ، جلب اعتماد ، جلوگیری از بروز منازعه ، حل منازعات ، ایجادچارچوبهای امنیتی منطقه ای و نظیر اینها استفاده کنند. در این پژوهش سعی بر این است که در مرحله اول به بررسی و شناساندن مفهوم دیپلماسی دفاعی ، اهداف و سندهای بالادستی موثر در آن پرداخته شود سپس درمرحله دوم مباحث مطروحه را با مبادی و مبانی تعیین کننده در دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران مورد بحث قرار داد و سپس نقش وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح را به عنوان یکی از مهمترین ارکان و خاستگاه های اصلی دیپلماسی دفاعی کشور مورد بررسی قرار داد همچنین روند تحولات این مقوله از سالهای ۸۴ تا ۹۲ که شامل چهار وزیر می شود مورد بررسی قرار می گیرد. در ادامه تحقیق با تولیدات دفاعی و نظامی وزارت دفاع که در عرصه هوایی - زمینی - دریایی فعال می باشندو همگی سهم به سزایی در ایجاد بازدارندگی دفاعی دارند آشنا خواهید شد و در نهایت جمع بندی و پیشنهادات ارائه خواهد شد. در مجموع می توان دیپلماسی دفاعی را به عنوان ابزاری در دستور کار دولت و نظام تلقی کرد که از آن در جهت افزایش نفوذ و کاهش تهدیدات بهره مند می شود. به واقع باید اشاره کردکه هر چند دستگاه سیاست خارجی نقش اصلی را در قلمرو دیپلماسی ایفا می نماید ولی نهادها و دستگاه های متعددی نیز درگیر فعالیتهای دیپلماتیک هستند در این رابطه می توان به سازمانهای دفاعی کشور اشاره کرد که نوع خاصی از دیپلماسی را تحت عنوان دیپلماسی دفاعی defence diplomacy پیگیری می نمایند یکی از این نهادها وزارت دفاع می باشد که درطول این پژوهش به نقش و جایگاه این وزارت خانه که یکی از متولیان اصلی دیپلماسی دفاعی می باشد اشاره خواهد شد.

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه مناسب است تاریخ و امضاء:

مناسب نیست

فهرست مطالب

مقدمه:	۱
فصل اول: کلیات تحقیق	۳
۱-۱ بیان مسئله	۵
۲-۱ اهمیت موضوع و هدفهای تحقیق و انگیزش انتخاب آن	۹
۳-۱ نوع آوری تحقیق:	۱۲
۴-۱ ادبیات تحقیق	۱۳
۵-۱ سوالات تحقیق	۱۴
۶-۱ فرضیه های تحقیق:	۱۵
۷-۱ مدل تحقیق	۱۶
۸-۱ تعاریف عملیاتی متغیرها	۱۶
۹-۱ تعریف مفاهیم و واژه های کلیدی:	۱۷
۱۰-۱ روش تحقیق	۲۱
۱۱-۱ قلمرو تحقیق	۲۲
۱۲-۱ سازماندهی تحقیق:	۲۲
۱۳-۱ محدودیت ها و مشکلات تحقیق:	۲۳
۱۴-۱ پیشینه تحقیق	۲۳
فصل دوم: مطالعات نظری	۲۷
مقدمه:	۲۸
۱-۲ تعریف دیپلماسی:	۲۹
۲-۲ دیپلماسی از چشم انداز کلان و خرد:	۳۱
۳-۲ سیر تاریخی دیپلماسی:	۳۳

- ۴-۲ تعریف دیپلماسی دفاعی: ۳۴
- ۵-۲ ضرورت دیپلماسی دفاعی: ۳۶
- ۶-۲ علت شناسی پیدایش دیپلماسی دفاعی ۳۷
- ۷-۲ کار ویژه های دیپلماسی دفاعی ۳۸
- ۸-۲ سطوح اقدام دیپلماسی دفاعی ۴۰
- ۱-۸-۲ دیپلماسی دفاعی به مثابه سازوکار قدرت آفرینی: ۴۲
- ۲-۸-۲ وجود عدم قطعیت در نظام بین الملل: ۴۴
- ۳-۸-۲ دیپلماسی دفاعی به عنوان مکمل دیپلماسی سیاسی ۴۵
- ۴-۸-۲ دیپلماسی دفاعی به عنوان سازوکاری متعادل کننده ۴۶
- ۹-۲ تحول دیپلماسی دفاعی ۴۷
- ۱-۹-۲ دیپلماسی دفاعی سنتی: دوره پیش و زمان جنگ سرد ۴۷
- ۲-۹-۲ دیپلماسی دفاعی احیا شده: دوره پس از جنگ سرد ۴۸
- ۳-۹-۲ دیپلماسی دفاعی معاصر: نوسان ظهور و افول ۴۹
- ۱۰-۲ چارچوب نظری دیپلماسی دفاعی ۵۰
- ۱-۱۰-۲ رابطه دیپلماسی دفاعی و دیپلماسی نظامی ۵۲
- ۲-۱۰-۲ معیارهای دسته بندی دیپلماسی دفاعی ۵۲
- ۳-۱۰-۲ کارکردهای دیپلماسی دفاعی ۵۶
- ۴-۱۰-۲ اهداف دیپلماسی دفاعی ۶۲
- ۵-۱۰-۲ منابع هدایت کننده دیپلماسی دفاعی ۶۴
- ۶-۱۰-۲ توزیع مسئولیت ها در مدیریت دیپلماسی دفاعی ۶۸
- ۱۱-۲ دیپلماسی عمومی و کاربرد قدرت نرم ۷۰
- ۱-۱۱-۲ نقش دیپلماسی عمومی در کاربرد قدرت نرم ۷۰

۲-۱۱-۲	دیپلماسی عمومی و قدرت نرم	۷۱
۳-۱۱-۲	امنیت سازی در قدرت نرم	۷۳
	فصل سوم: نقش وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح در تبیین دیپلماسی دفاعی	۷۵
	مقدمه	۷۶
۱-۳	وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح	۷۸
۲-۳	اهم وظایف وزارت دفاع از جهت نقش، جایگاه، کارکرد و تبیین دیپلماسی دفاعی	۷۹
۱-۲-۳	تامین بودجه برای نیروهای مسلح	۸۰
۲-۲-۳	دستیابی به تجهیزات و فناوریهای دفاعی و اقلام مورد نیاز و انجام خریدهای خارجی	۸۱
۳-۲-۳	هدایت و هماهنگ نمودن تحقیقات صنعتی و دفاعی	۸۶
۴-۲-۳	توسعه همکاریهای دفاعی چند جانبه با کشورهای منطقه و قدرتهای مطرح بین المللی	۸۹
۵-۲-۳	مهندسی تولید قدرت متمرکز	۹۳
۶-۲-۳	گسترش ثبات و امنیت سازی و توجه به امنیت ملی	۹۵
۷-۲-۳	فعالیت در عرصه سیاست خارجی و دیپلماسی سیاسی	۹۸
۸-۲-۳	شرکت در مانورهای نظامی مشترک	۱۰۰
۹-۲-۳	تحقق و پیاده کردن استراتژی بازدارندگی	۱۰۱
۱۰-۲-۳	اهداف راهبردی	۱۰۳
۳-۳	فرایند تولید گفتمان و تبیین دیپلماسی دفاعی وزارت دفاع از سالهای ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲	۱۰۵
۱-۳-۳	دوران وزارت دریابان علی شمخانی	۱۰۶
۲-۳-۳	دوران وزارت مصطفی محمدنجات	۱۰۸
۳-۳-۳	دوران وزارت احمد وحیدی	۱۱۰
۴-۳-۳	دوران وزارت دکتر حسین دهقان	۱۱۲
	فصل چهارم: عملکرد وزارت دفاع جمهوری اسلامی ایران در حوزه دستاوردهای دفاعی و علمی	۱۱۵

مقدمه:	۱۱۶
۴-۱ تثبیت جایگاه فضایی ایران در جهان	۱۱۸
۴-۱-۱ ارسال فضانورد ایرانی به فضا تا سال ۱۴۰۴	۱۲۰
۴-۲ ارتقای توان موشکی و هوایی ایران در منطقه و جهان	۱۲۱
۴-۲-۱ حوزه موشکی	۱۲۱
۴-۲-۲ ساخت هواپیمای بدون سر نشین	۱۲۳
۴-۲-۳ ساخت هواپیماهای جنگنده	۱۲۵
۴-۳ ارتقای توان نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران در منطقه و جهان	۱۲۵
۴-۴ اقدامات موثر در حوزه قدرت نرم (حضور موثر در فضای مجازی و سایبری)	۱۲۸
فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات	۱۳۲
نتیجه گیری:	۱۳۳
پیشنهادات:	۱۳۷
فهرست منابع و مأخذ	۱۴۱

- جدول ۱ (تعریف دیپلماسی) ۳۲
- جدول ۲ (دیپلماسی و سیاست خارجی) ۳۲
- جدول شماره ۳: گستره و ابعاد سیاست دفاعی ۳۶
- جدول شماره ۴. سطوح و ابعاد دیپلماسی دفاعی ۴۲
- جدول شماره ۵. معیار تدوین در بررسی مقایسه ای دیپلماسی دفاعی ۵۴
- جدول شماره ۶: معیار تمرکز در بررسی مقایسه ای دیپلماسی دفاعی ۵۵
- جدول شماره ۷: معیار تصریح در بررسی مقایسه ای دیپلماسی دفاعی ۵۶
- جدول شماره ۸: کنش متقابل دیپلماسی دفاعی و دیپلماسی سیاسی ۹۶
- جدول شماره ۹: پیوند ظرفیت های دفاعی و دیپلماسی سیاسی در تولد دیپلماسی دفاعی ۹۸
- جدول شماره ۱۰: فرایند مقابله با تهدیدهای کنونی در محیط خارجی کشور توسط وزارت دفاع ج.ا. ایران ۱۰۳

تصویر شماره ۱ نمایی از دستاوردهای فضایی ۱۲۰

تصویر شماره ۲ نمایی از موشک سجیل ۱۲۳

تصویر شماره ۳ نمایی از پهپاد فطرس ۱۲۴

تصویر شماره ۴ نمایی از ناوشکن جماران ۱۲۸

مقدمه:

دیپلماسی دفاعی به عنوان مکمل دیپلماسی سیاسی، مقوله‌ای است که به طور عمده از سوی سازمان دفاعی کشورها مورد پیگیری واقع می‌شود. این سازمان‌ها تلاش دارند با استفاده از ظرفیت‌های سخت افزاری و نرم‌افزاری این مقوله، تعاملاتی را با بازیگران بیرونی برای تأمین بهتر منافع ملی و بهبود شاخص‌های امنیت ملی برقرار کنند. فهم درست دیپلماسی دفاعی مستلزم توجه به رابطه بین نیروی نظامی و سیاست است. دیپلماسی دفاعی، مفهوم و عملی است که حکایت از درک نفوذ و کارآیی (نیروی نظامی) و فعالیت‌های نظامی فراسوی کار ویژه اصلی آن یعنی جنگ و دفاع و همچنین درک پیوند الزامی بین نیروی نظامی و دیگر عناصر قدرت ملی دارد، البته پیوند بین فعالیت‌های نظامی، دیپلماتیک، اقتصادی، اطلاعاتی و دیگر عناصر قدرت ملی از ابتدا مورد اذعان نظریه‌پردازان و دست‌اندرکاران نظامی و سیاسی بوده است. دیپلماسی دفاعی در واقع کاربرد سیاست دفاعی در عرصه دیپلماسی است. بخش دفاع با استفاده از این ابزار، منافع و اهداف نظام سیاسی را به کمک حوزه دفاع و بدون کاربرد قدرت سخت تأمین می‌کند. مهم‌ترین ویژگی این ابزار جایگزین کردن ثبات به جای تنش است. این تئوری ثبات محور از طریق بالا بردن سطح تعاملات همکاری جویانه کشورها، ارتقاء حجم و میزان همکاری‌های دفاعی، اقناع‌سازی کشورهای دوست، همسایه و مسلمان نسبت به اهداف و نیت، تعامل با سازمان‌های بین‌المللی در عرصه دفاع، مناسبات و مبادلات امدادی، طراحی و اتخاذ سیاست‌های راهبردی مقبول و برگزاری و مشارکت در همایش‌ها و نمایشگاه‌های بین‌المللی محقق می‌گردد. و نیز داشتن تجهیزات مناسب دفاعی برای بازدارندگی. در هر حال، داشتن دیپلماسی دفاعی مطلوب و هوشمندانه یقیناً یکی از مهمترین ساز و کارهای ایجاد و گسترش امنیت و به طور خاص تر، امنیت نرم در هر کشوری است که می‌تواند با داشتن چنین گوهر با ارزشی در راستای اهداف مورد نظر گام برداشته و با ارائه راهکارها و شیوه‌های مناسب در زمینه‌های اعتماد سازی متقابل با کشورهای همسایه، منطقه و بین‌المللی که دارای رویکرد همگن می‌باشد، گام برداشت. نیروهای مسلح به عنوان متصدی به کارگیری دیپلماسی دفاعی، تنها دراندیشه جنگ نبوده، بلکه تفکر دفاعی می‌تواند در خدمت توسعه و پیشرفت در عرصه‌های ملی، منطقه‌ای و جهانی باشد. مضافاً، دیپلماسی دفاعی می‌تواند گامی مؤثر و اساسی در تولید و زایش بیش از پیش قدرت ملی باشد؛ چرا که دیپلماسی دفاعی می‌تواند قدرت مانور کشور را از مرزهای خود به فراتر از مرزها

بکشاند و در جهت هرچه بیشتر امنیت زایی در منطقه گام بردارند. به عبارت دیگر، با چیدن استراتژی دفاعی در پرتو رویکرد نرم دیپلماسی دفاعی، می تواند فکرهاجم به کشور را تا حد ممکن به تاخیر اندازد و یا حتی هم غیرممکن سازد. گستره‌ی این برنامه یعنی دیپلماسی دفاعی در وزارت دفاع، از کشورهای همسایه تا شرق دور و از جنوب تا شمال آفریقا و آن سوی اقیانوس اطلس یعنی آمریکای لاتین را شامل می‌شود. دیپلماسی نقش مهمی در فرصت‌سازی برای روابط خارجی می تواند ایفا کند. پیوند فعالیت‌های دفاعی و نظامی با فعالیت‌های دیپلماتیک می‌تواند یک ابزار به هم پیوسته و عظیم قدرت ملی را به نمایش بگذارد. بر همین اساس یکی از محورها و رویکردهای اصلی وزارت دفاع جمهوری اسلامی ایران که یکی از متولیان اصلی دیپلماسی دفاعی می باشد مبتنی بر تقویت و توسعه‌ی شکلی و ماهوی دیپلماسی دفاعی است. لذا اجرای به هنگام این برنامه، گامی مؤثر در تولید و افزایش اقتدار ملی به شمار می‌رود.

فصل اول: کلیات تحقیق

جمهوری اسلامی ایران در طول مدت حیات خود علی رغم تحریم ها و تهدیدهای نظام سلطه ، پیشرفتهای چشم گیری در زمینه صنایع دفاعی داشته است این امر علاوه بر شکوفایی توانمندی های بومی ، موجب بازدارندگی گسترده ای برای کشور شده است .دیپلماسی دفاعی ماهیت دوگانه ای دارد از یک سو بر گسترش و روز آمدی تسلیحات و تجهیزات دفاعی تأکید دارد و از سوی دیگر ، گسترش مذاکره و همکاری دو یا چند جانبه را در دستور کار قرار می دهد . یافته های این پژوهش مبین آن است که دیپلماسی دفاعی جزء لاینفکی از سیاست دفاعی فعال می باشد و اجرای موفقیت آمیز آن سهم بسزایی در بهبود شرایط امنیتی جوامع دارد.دیپلماسی دفاعی از ابزارهای در دسترس و موثر برای صلح سازی است . سازمان دفاعی کشورها ، اتاق های فکر ، تشکیلاتی همچون وزارت دفاع می توانند در نیل به اهداف دیپلماسی دفاعی نقش آفرینی نمایند . این مراکز از ظرفیتهای فراوانی برخوردارند که ورود آنها به این عرصه روند امور مربوطه را تسهیل نموده و ضریب موفقیت اقدامات را افزایش می دهد. دیپلماسی دفاعی ابزار و شیوه ای است که می توان با تمسک به آن گامهایی اساسی را برای ارائه الگویی بومی جهت پی ریزی ساختار دفاعی به ویژه در سطح منطقه ای برداشت . در رابطه با دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی نیز می توان گفت که مسئولین مربوطه بهره گیری از ظرفیتهای این سازوکار را همواره در دستور کار خود دارند چرا که بااستفاده از آن ، اهداف و برنامه های طراحی شده در اسناد بالا دستی محقق خواهد شد . تقویت و معرفی دیپلماسی دفاعی به عنوان یکی از راهبردهای وزارت دفاع در دهه ۸۰ و به ویژه در دولتهای نهم و دهم و دولت یازدهم ، به روشنی گویای اهمیت این موضوع است و به معنی آن است که انرژی زیادی صرف این حوزه خواهد شد و به احتمال فراوان بسیاری از اهداف تعریف شده در سیاست دفاعی کشور به واسطه این سازوکار مورد پیگیری واقع خواهد شد.(عسگری ۱۳۸۹ : ۳۰)

۱-۱ بیان مسئله

اگر این سخن کلاوزویتس را بپذیریم که جنگ ادامه سیاست است، به طریقی دیگر، می توانیم به نقش و اهمیت سیاست در این وادی پی ببریم. در حقیقت این سیاست است که می تواند از جنگ پیشگیری کند و یا آن را سامان بخشد. در این روند دیپلماسی دفاعی به عنوان ابزاری در کنار دیگر ابزارها نظیر تجهیز، توسعه و ترمیم و تقویت و قدرت در قالب به کارگیری و تولید قدرت نرم و راهبردی، جهت پیشگیری و مقابله با تهدیداتی است که برای یک واحد سیاسی فرض می شود. از طریق این ابزار می توان تهدیدات را شناسایی و متناسب با نوع تهدیدات، زمینه قدرت سازی و سازماندهی قدرت ملی را فراهم کرد و از طرفی زمینه های همکاری استراتژیک با واحدهای منطقه ای و همکاری تاکتیکی با قدرتهای بزرگ را فراهم ساخت. دیپلماسی دفاعی ترکیبی از دو بعد قدرت نرم و سخت و تحقق آن در محیط بین المللی است. در این روند منافع و اهداف نظام سیاسی با کمک بخش دفاع و بدون استفاده از قدرت سخت تأمین می گردد. به عبارتی این مفهوم به معنای کاربرد دیپلماسی در حوزه دفاع در جهت ارتقای سطح تعاملات همکاری جویانه کشورها است. بنابراین می توان گفت که کارویژه اصلی دیپلماسی دفاعی در تحقق و پیاده کردن استراتژی بازدارندگی و کاربرد آن در تعامل واحد سیاسی با دیگر واحدهای نظام بین المللی است. از آنجایی که بازدارندگی در چشم انداز بیست ساله کشور به عنوان مبنای راهبرد دفاعی ایران در قالب راهبرد دفاع پیشگیرانه مورد تأکید قرار گرفته است، توجه به دیپلماسی دفاعی به عنوان یکی از مهمترین ابزارهای تحقق این راهبرد و نگاه ویژه به توسعه مفهوم دیپلماسی دفاعی به عنوان رویکرد اصلی مسئولین دفاعی کشور از اهمیت مضاعفی برخوردار می شود. بهره گیری از این ابزار نیازمند شناخت این مفهوم است امری که تاکنون کمتر به آن توجه شده است. شناخت این مفهوم نیازمند بنیان سازی نظری برای آن است، در این بنیان سازی دیپلماسی دفاعی مفهومی مجرد نبوده و درگیر مفاهیم دیگر نظیر نظم و ثبات، دیپلماسی، سیاست بین المللی، امنیت ملی و سیاست دفاعی و ... می باشد که لازم است با دقت به آن پرداخته شود. دیپلماسی دفاعی یکی از سازوکارهای ائتلاف سازی در مقابله با تهدید تلقی می شود. اگر آمریکا و سایر قدرتهای بزرگ بخواهند در برابر ما بایستند و ما را تهدید کنند ما نیز ناچاریم در برابر آنها بایستیم این رویکرد به عنوان متقابل مورد تأکید سران و رهبران جمهوری

اسلامی بوده است. این رویکرد به مفهوم اقدام متقابل در برابر تهدیدهای ناهمگون محسوب می شود. این مسئله از دوران ابتدایی انقلاب تا کنون ادامه داشته و تداوم یافته است. ضرورت تهدید متقابل ایجاب می کند از یکسو به الگوهای کنش همکاری جویانه در برابر متحدان توجه داشت و از سوی دیگر به مقابله با تهدیدها مبادرت کرد. قدرت و امنیت در سالهای پس از جنگ سرد با یکدیگر پیوند یافتند. دیپلماسی دفاعی نه تنها باید به عنوان بخشی از ابزار قدرت راهبردی کشورها محسوب می شود بلکه هر بازیگری که بتواند از دیپلماسی دفاعی به گونه موثرتری بهره مند شود در آن شرایط به مطلوبیتهای راهبردی فراگیرتری نیز نایل می گردد. در شرایط جدید نظام بین الملل نه تنها قدرتهای بزرگ نیازمند بهره گیری از دیپلماسی دفاعی می باشند بلکه بازیگران منطقه ای مثل ایران نیازمند به کارگیری ابزارها و فرایندهای مربوط به دیپلماسی دفاعی خواهند بود.

دیپلماسی نقش مهمی در فرصت سازی برای روابط خارجی ایفا می کند پیوند فعالیت های دفاعی و نظامی با فعالیت های دیپلماتیک می تواند یک ابزار به هم پیوسته و عظیم قدرت ملی را به نمایش بگذارد. دیپلماسی دفاعی از جمله ابزارهایی است که کشورها در راستای دستیابی به اهداف خود، از آن بهره برداری می کنند. هر چند تحقق این اهداف، بسیار مهم است، ولی به حکم منطق، دستیابی به اهداف با کمترین هزینه، مطلوب است. یکی از راه هایی که هزینه ایجاد بازدارندگی را کاهش می دهد، کاربست دیپلماسی دفاعی است. در این نوشتار شیوه های استفاده از دیپلماسی دفاعی در جهت رسیدن به بازدارندگی تبیین شده است. ایران در طول تاریخ همواره مورد تهاجم قرار گرفته است. و در دوران جمهوری اسلامی نیز ایران مورد تهاجم بوده است، بحث های مربوط به حمایت از مجموعه های ضدانقلاب در مناطق مرزی، جنگ تحمیلی علیه ایران و بحث وجود دشمنی به نام اسرائیل و آمریکا که همواره کشور ما را مورد تهدید قرار می دهند نشانه هایی از این مسئله است که این ایران بوده است که در فضای تهاجم قرار گرفته است. طبیعی است که ایران می خواهد در آینده در فضای تهاجم کمتری قرار بگیرد. پس ناچار است که تولید قدرت کند. اگر این قدرت ارتقا پیدا کند می تواند حالت بازدارندگی داشته باشد. بازدارندگی مبتنی بر شعار نیست. بنابراین ایران ناچار است که برای این که شدت تهاجم جهان غرب را علیه خود کاهش دهد، تولید قدرت نماید. دیپلماسی دفاعی یک عامل بازدارنده مهم برای جمهوری اسلامی ایران است که ارتقاء یابد. ارتقای این دیپلماسی باعث خواهد شد ضعف های دستگاه دیپلماسی کشور هم کاسته شده و با همراهی و هماهنگی میان مسئولین دستگاه دیپلماسی و مسئولین دیپلماسی دفاعی کشور، اقتدار ایران

افزایش یابد. تامین دفاع ملی، مستلزم بکارگیری مجموعه‌ای از منابع قدرت ملی در ابعاد نرم‌افزاری و سخت‌افزاری است که در آن میان، تسلیحات نقش و جایگاهی مهم دارد.

تشکیل وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح در ۳۱ مرداد ۱۳۶۸ که با ادغام وزارت خانه های دفاع و سپاه همراه بود نقطه عطفی در تقویت بنیه دفاعی و انسجام بخشی به صنعت دفاعی کشور ما به شمار می رود. ایجاد تمرکز در حوزه دفاعی موجب گردید مدیران، کارشناسان، دانشمندان و صنعت گرانی که علم و تخصص و توانایی و دانش خود را با تجارب گران سنگی که از سالهای دفاع مقدس کسب نموده بودند در هم آمیخته و پایه گذاران صنعت نوین و ملی دفاعی باشند. وزارت دفاع توانست با تکیه بر خودباوری و خودکفایی در زمینه پیچیده ترین فناوری های روز دنیا بنا نهاد و موفق گردید با وجود کارشکنی های دشمنان و تحریم های همه جانبه با همکاری سایر نیروهای مسلح و مراکز علمی و تحقیقاتی کشور نه تنها به پیشرفتهای خیره کننده ای دست یافت بلکه خود را به عنوان یکی از صادر کنندگان محصولات نظامی معرفی و اثبات نماید. وزارت دفاع با تکیه بر ابتکار دانشمندان و تلاش کارکنان خود با تحقیق و طراحی و ساخت و انبوه محصولات آبی، خاکی، هوایی و فضایی مانند امید، سیمرغ، سفیر، فجر، رصد، ذوالفقار، سراج، قائم، شهاب، سجیل، جماران، فطرس و... به عنوان رکن رکن بازدارندگی موثر به شمار می رود. در این میان گستره‌ی این برنامه در وزارت دفاع از کشورهای همسایه تا شرق دور و از جنوب تا شمال آفریقا و آنسوی اقیانوس اطلس را شامل می‌شود. بر همین اساس یکی از محورها و رویکردهای اصل وزارت دفاع مبتنی بر تقویت و توسعه‌ی شکلی و ماهوی دیپلماسی دفاعی است لذا اجرای به هنگام این برنامه گامی موثر در تولید و افزایش اقتدار ملی به شمار می‌رود. توسعه تعاملات و همکاری دفاعی به عنوان یک ابزار مهم قدرت ملی و مجهز بودن به فناوری و تکنولوژی دفاعی پیشرفته می‌تواند منجر به تحقق صلح- امنیت و شکوفایی اقتصادی نه تنها برای ایران بلکه برای کل منطقه شود. ضمن اینکه این همکاری در سطح منطقه باید برای ایجاد امنیت- ثبات پایدار و اعتماد متقابل شکل بگیرد. بدیهی است به منظور حصول این اهداف و اجرای سیاست‌های پیش‌بینی شده در حوزه دیپلماسی دفاعی تمرکز وزارت دفاع برای ایجاد ارتباط موثر با دیگر نهادهای مرتبط استوار است. ساختار دفاعی و الگوی تسلیحاتی ایران قبل از انقلاب بر مبنای توازن دو قدرت شرق و غرب بود در آن هنگام ایران را به عنوان عنصری عمل کننده غرب و برای جلوگیری از حضور نظامی شرق یا پیش‌گیری از آن ساماندهی کرده بودند بنابراین صنایع دفاعی بر وابستگی و مونتاژ تجهیزات مورد نیاز استوار بود. با ظهور

انقلاب اسلامی و قطع روابط نظامی ایران با آمریکا، پشتیبانی این تجهیزات نیز عملاً قطع شد و کشور ما در شرایط تحریم کامل قرار گرفت. با قطع ارتباط ما و غرب، صنایع دفاعی خلاق و مستقل کشور، با خودکفایی در عرصه نظامی و دفاعی متولد شد و توسعه خود را آغاز کرد. اعجاز این تفکر نیز در طول ۸ سال دفاع مقدس ظهور و بروز یافت. صنعت دفاعی کشور بر اساس این تفکر، از همان ابتدا زمینه‌های افزایش خوداتکایی خود را مورد توجه قرار داد و فرآیندی را طی کرد که نتیجه‌اش این صنایع دفاعی کارآمد، مستقل و خلاق است. امروزه ما بیش از ۱۳۹ صنعت دفاعی فعال داریم که بیش از ۷۰۰ صنعت بخش خصوصی نیز با آنها همکاری دارد. نتیجه این فعالیت نیز تولید بیش از ۱۱۰۰ محصول نظامی و غیر نظامی، تولید بیش از ۴ هزار قطعه در عرصه هوایی، فعالیت حدود ۱۵ هزار نفر محقق و پرسنل در صنایع دفاعی و از همه مهمتر دستیابی به بیش از ۲۷۰ فناوری بومی است.

اصولاً قدرت نظامی و رویکرد به تأمین ابزار قدرت پیش شرط استقلال و امنیت و توسعه هر کشوری به شمار می‌رود. داشتن تسلیحات مناسب و کافی یک جزء حیاتی اقتدار دفاعی و یک ضرورت حتمی برای اعتبار بازدارندگی است. که این مهم جزء اهداف جمهوری اسلامی ایران بعد از انقلاب به شمار می‌رود. در واقع استقلال و خودکفایی در صنعت دفاعی ضمن ایجاد امنیت و آرامش داخلی و نیز افزایش خود باوری ملی ضمن ارتقای قدرت بازدارندگی دشمن را از هر گونه طمع ورزی و هجوم و تجاوز باز می‌دارد. مبنای دکترین دفاعی جمهوری اسلامی ایران عبارت است از تولید ابزار قدرت برای بازدارندگی فعال و نیز دفاع مبتکرانه و مؤثر. توان موشکی ایران بخشی از راهبرد و دکترین دفاعی صنعت دفاعی است. لذا وزارت دفاع بر اساس این دکترین، ضمن بومی‌سازی دانش و فناوری موشکی، هم‌اکنون با تولید بیش از ۵۰ محصول موشکی مهم توان بازدارندگی نیروهای مسلح را متناسب با تهدیدات ارتقا بخشیده است. این امر را می‌توان در چگونگی موضع‌گیری دشمنان ما و به‌ویژه سران رژیم صهیونیستی مورد توجه قرار داد که به قدرتمندی موشکی ایران و عدم امکان آغاز هرگونه عملیات علیه ایران اذعان می‌کنند. بنابراین مسأله اصلی این پژوهش این است که رویکرد وزارت دفاع جمهوری اسلامی ایران نسبت به ایجاد و تبیین دیپلماسی دفاعیتا چه اندازه بوده و چه اقداماتی در این زمینه انجام داده است؟